

ԱՇԽԱՐՀԱՀԱՆԴԻՍԻՆ ՓԱԿՈՒՄՆ

Նոյեմբեր վեցին տրուելիք վերջնական հանդէսը և լուսաւորութիւնը ուր ուրեմն կ'աւետէին աշխարհահանդիսին փակման հետ, ևս և փարիզու ոգեւապառ շարժման և գործունէութեան մը դադարումը։ Այն անհամար բազմութիւնն որ 'ի չորից ծագաց աշխարհի դիմեր էր աստ և յաճախ այցելած էր Արիստոն դաշտին, միւսանգամ կու գար վերջին օրս այս արուեստից և գիտութեանց յանկարծածագ քաղաքս, վերջին յարգադիր ողջնը տալու, թերևս և նոր բան մը սեանելու համար ալ։ Հետաքրքրական տեսարան մը պիտի ըլլար այս քան բազմութիւն 'ի մի վայր հաւաքեալ տեսնելը։ Ժամը չորս ու կէսի մօտ է, երբ մեր գիտավայրը կ'ընտրենք Էյֆէլի աշտարակին առաջին յարկն։

Առն իւր վերջին ոսկեթելքն կը սփռէ հորիզոնին վրայ. գիշերոյ ցրտին քողն հետզհետէ կը ծածկէ փարիզու շրջակայից գեղանկար կեդրոնքն, և ազդարար նշանն արգէն իմացուցած է աշխարհահանդիսին այցելուացն՝ սրահից և ճեմելեաց փակուիլը. այն ատեն ամենայն դէպարտէզն կը դիմէ, լուսավառութեան ներկայ գտնուելու համար։ Ամէն դռներէ ելող բազմութիւնն՝ ոչ թէ գունդք կամ բանակներն, այլ հեղեղ մը մարդկութեան՝ որ ալեաց պէս իրարու յաջորդելով և մըլելով խիտ և հոծ կը ցրուի պարտիզին ուղեաց և հրապարակներուն մէջ, և զայնս բաւական չգտնելով կը տարածուին դալարագեղ խոտոց վրայ։ Այլ մինչդեռ քաղաքն 'ի մթութեան կը թաքի, Արիստոն դաշտը կը սկսի լուսաւորուիլ. նախ կեդրոնական Տաճարն է, որ իւր նրբագիծ ճարտարապետութիւնը կանթեղոյ և ելեկտրական լուսով կը գծէ 'ի խորամիտն երկնից. ապա կողմնակի թեկերն՝ Գեղարուեստից և Ազատական արուեստից տաճարքն, իրենց գունոց ներդաշնակութիւնն կը խառնեն համատեսիլ վառարանիս մէջ։ Մինչդեռ իրենց հակապատկեր Թրօքսատէրմն՝ իւր կիսաբոլոր եռակարգ սինազարդ ամփիթէատրոնն իւր ստորակայ ջրվէժովն կը լուսաւորուի. և երբ աստ և անդ՝ փոքր այլ փառացի պալատքն իրենց գոթական լուսազարդ պատկերն, և վենեցուելայի առանձնացեալ պալատն իւր գոյնագոյն ապակեզարդ որմովքն՝ մէջէն ելեկտրական լուսով լուսաւորուած իբրև օղեղէն դղեկիկ մթութեան մէջ յանկարծ ծագին, և միանան մաւրիտանացի ու դունիսեան կամարակապ ճեմելեաց՝ արևելեան թրթռուն համաստեղաց պէս ցլացող կանթեղաց հետ, յայնժամ առ վայր մի կը յափշտակուիս հիացեալ ակնարկ մը ձգելով այս մոգական տեսարանիս վրայ։ Սակայն բան մը կը պակսի դեռ ևս. կարծես անկենդան նկար մ'է, որ մի միայն այն ատեն իւր բովանդակ գեղեցկութիւնը կը ցոռանայ, երբ

լուիկ աւազանքն սկսին կենդանանալ: Յայնժամ երկներփեան ցայտը և խաղը չրոց իրարու հետ խառնեալով, ոսկւոյ, արծաթոյ և ականց անձրև կը հոսեն, որ միշտ նորանոր գուներով իրարու կը յաջորդեն, մինչդեռ անդիէն էյֆէլի աշտարակն ստէպ ստէպ 'ի վարդեգոյն սին մի կը փոխուի, և կը լրացունէ այդ տեսարանն՝ որ եզակի և աննման է իւր տեսակին մէջ: Այս տեսարանս կը տւէ մինչև որ թնդանթի մը հարուածը ցուցահանդիսին վերջին ժամը նշանակէ և վեց ամսոյ փառաւորութեանց երազի պէս սահիլն իմացունէ: Կան յաճախ տեսարանը զորս կարելի չէ հաւատարմաբար նկարագրել:

Երկրորդ օրն Արիսեան դաշտն աւերման և կործանման ընդարձակ հրապարակ մ'էր: Ջինուորականաց, Մաճառաց և արևելեայց գեղեցիկ ներդաշնակութեանն յաջորդեր էր միճոց և գործեաց անհաճոյ հնչիւնն. և այցելու բազմութիւնն տեղի տուեր էր գործաւորաց խմբերու և սայլորդաց, որ հապճեպ կը տանէին իրենց տեղը վերադառնալուն անհամբեր հանդիսագրաց նիւթքը և արարքը: Զարդարանաց բոյսք և տունկը վերցուեր էին արդէն, և պարտիզաց մէջ ծառերէն առկախ լապտերքն դեռ ևս կ'ողբային երեկուան պայծառութիւնն և նոյն օրուան տխրութիւնն:

Այլ մինչդեռ աշխարհահանդէսն ժամէ 'ի ժամ կ'աւերուէր, անդիէն ամէն օրագիրք իրարու հետ կը մրցէին շիջեալ ցուցահանդիսին և իւր ունեցած յաջողութեան վրայ ներբողներ յօրինելու: Ամէնքը կը խորհրդածէին պանծալով անոր Գաղղիոյ բերած փառաց և պարծանաց վրայ: Մին կ'ըսէր. Մեր ըրած աշխատութիւնն տեսնելով Եւրոպա՝ մեծ գաղափար մը ունեցաւ խաղաղութենէ յառաջ եկած բարութեանց վրայ, և վստահացաւ ալ միանգամայն որ մենք զայն վրդովել չենք ուզեր: Մեր ցուցահանդէսն յայտնի և բացարձակ պատասխան մ'եղաւ անոնց որոնք կ'ամբաստանէին զԳաղղիա, եթէ միշտ պատրաստ է աշխարհիս խաղաղութիւնը վրդովելու: Ուրիշ մը. Օտարականաց մեզի ձգած ստուկէն աւելի թանկագին է մեզի անոնց մեր վրայ ստացած համարումն: Հիմա ստոյգ գիտեն ամենքը թէ ինչ որ ըսուեցաւ Գաղղիոյ և իւր Հասարակապետութեան ղեմ՝ ստույթիւն ու ամբաստանութիւն է միայն: Ուրիշ մը. Այս հետեանքը պէտք է հանել երեկուան հանդէսներէն վերջ, թէ այս մեր երկիրն զարմանալի և բեղմնաւոր երկիր մ'է, որ առանց նեղութեան պիտի ստանայ զարձեալ իւր գերազանցութիւնն այն օր, որ իւր քաղաքականութիւնն դադարեալու ըլլայ զինքը պառակտելէն: Եթէ այն մարդիկ՝ որ այսօր մեր ապագայն ձեռքերէն ունին, և եթէ պահպանողականք որ 'ի զուր կը պատերազմին այսօր՝ կարենային այս ճշմարտութեան ազէկ խելամուռ ըլլալ, դիւրին պիտի ըլլար մեզի մեր սահմանադրական ասպարիզին մէջ իրարու հետ հաշտուիլ: Ուրիշ մը. Քաղաքական տեսակէտով աշխարհահանդէսն մեծ արդիւնք ունեցաւ եթէ 'ի

ներքս երկրին և եթէ արտաքոյ . մեր գաւառացեաց առջև փարիզ քաղաքը գործունեայ փեթակի գաղափարն տուաւ , յորում արուեստը և զիտութիւնք՝ աննման պայծառութեամբ փայլեցան , իսկ օտարաց առջև Գաղղիա իրենց ներկայացաւ իւր ազգային մեծ յատկութիւններովն , այսինքն է , բարեկիրթ հիւրասիրութեամբ , կարգաւորութեամբն և ազատամտութեամբն : Ուրիշ մը . Մեր երկրին ունեցած վարկին և համազգային յարաբերութեանց տեսակէտովն աշխարհահանդէսն մեծամեծ ծառայութիւններ մատուց , արգարացնելով զմեզ այն սխալ գաղափարներէն , որ կամ տգիտութեամբն կամ չարակամութեամբ եւրոպական հասարակութեանց մէջ տարածել չանցած են մեր դէմ : Ուրիշ մը . Մէյմը իրենց տեղն վերադարձած՝ առնոք որ մեր գործոյն ականատես եղան՝ կրնան մեզ ՚ի նպաստ վկայել անիրաւ կասկածներու և հնացեալ ռիակալութեանց դէմ . պիտի ուզդին շատ մը մոլար կարծիքներ որ տգիտութենէն աւելի նախանձու ոգով մեր վրայ տարածուած են , և մեզ համակրութիւնն շատցունել : Ոտարականն տեսաւ որ մեր արտաքոյ կարգի ծանրակշիռ քաղաքական պարագայից հետ , և մեր ընտանի երկպառակութեամբը հանդերձ , Գաղղիա զիտցաւ երբ ուզեց՝ միութեան և հաշտութեան օրինակ տալ : Ոչ մի ժամ հասարակաց խաղաղութիւնն վրդովեցաւ , ոչ մի օր աշխարհահանդիսին ևս քան զիս աճող յաջողակութիւնն ՚ի վտանգի դրուեցաւ : Մեր մրցակիցքն , նոյն իսկ մեր հակառակորդքն՝ որոնք կանխակալ կարծեալ և ծուռ կարծիքներով մեզի եկան , հարկադրուեցան զինաթափ ըլլալ տեսարանի մ'առջև՝ որ զիրենք զարմացնելու համար պատրաստուած էր : Ի վերջոյ կ'ըսէր ծանրակշիռ օրագիր մը . Աշխարհահանդէսն փակուեցաւ , մեծ և օրինաւոր յաջողութիւն մը ստանալէ յետոյ , որուն վրայ ոչ ոք այնքան ուրախացաւ՝ որչափ մենք . որովհետեւ այս յաջողութիւնն ոչ թէ մի կողմնակցութեան՝ այլ բովանդակ Գաղղիոյ և իւր արուեստական ճարտար հանճարոյն էր :

Հ. ԳԵՈՐԳ ՊԱՅՏՆՆ

